

І. Б. Стисло,

Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОПОЗИЦІЇ МОЛОДИЙ – СТАРИЙ У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ КОРПУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)

У статті розглянуто бінарну опозицію МОЛОДИЙ – СТАРИЙ і досліджено її концептуалізацію в українській лінгвокультурі. Аналіз здійснено на основі даних, вибраних із корпусу текстів української мови. Було експліковано семантичні ознаки, які характеризують члени протиставлення МОЛОДИЙ – СТАРИЙ у відібраних контекстах. Значення слів молодий і старий, виявлені шляхом аналізу текстів, були зіставлені зі словниковими дефініціями.

Ключові слова: опозиція, концепт, корпус текстів, контекст, семантична ознака, оцінка.

CONCEPTUALIZATION OF THE OPPOSITION YOUNG – OLD IN THE PUBLICISTIC TEXTS (BASED ON THE CORPUS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE)

The article describes the binary opposition YOUNG – OLD and investigates its conceptualization in the Ukrainian language and culture. The analysis has been based on the data, collected from the corpus of the Ukrainian language, namely from its part containing the publicistic texts. The semantic traits that characterize the members of the opposition YOUNG – OLD in the selected contexts were explicated. The meanings of the words young and old revealed from the analyzed texts, such as mental capacity, elegance, passion, energy, ambition, dynamism for the YOUNG, and good, reliable (about friend, mate) etc. for the OLD were not given in the lexicographical definitions. The members of the opposition YOUNG – OLD are contrasted to each other with regard to the features like experience / inexperience, power / infirmity, health / sickness, short / long period of existence etc.

Key words: opposition, concept, text corpus, context, semantic trait, valuation.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОПОЗИЦИИ МОЛОДОЙ – СТАРЫЙ В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРИАЛЕ КОРПУСА УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА)

В статье рассмотрена бинарная оппозиция МОЛОДОЙ – СТАРЫЙ и исследована ее концептуализация в украинской лингвокультуре. Анализ осуществлен на основе данных, выбранных из корпуса текстов украинского языка. Были эксплицированы семантические признаки, характеризующие члены противопоставления МОЛОДОЙ – СТАРЫЙ в отобранных контекстах. Значения слов молодой и старый, выявленные путем анализа текстов, были сопоставлены со словарными дефинициями.

Ключевые слова: оппозиция, концепт, корпус текстов, контекст, семантический признак, оценка.

Опозиція МОЛОДИЙ – СТАРИЙ є однією із важливих для української лінгвокультури, про що свідчить, наприклад, зафіксована у частотному словнику розмовно-побутового стилю частотність вживання слів *молодий* (абсолютна частота – 128) і *старий* (абсолютна частота – 192) [див. 1, с. 95, с. 107].

Окрім того, це протиставлення є одним із найдавніших. Початки його формування у суспільстві можна спостерігати ще у реалізації принципів дуальної організації та у формуванні так званих «вікових класів» у племен із різних частин світу [див. 3, с. 285-287].

В'яч. Іванов і В. Топоров виокремили опозицію МОЛОДИЙ – СТАРИЙ як одне із основних протиставлень архаїчної слов'янської культури [4, с. 64]. Вони зазначають, що вона «реалізується в ієрархічних відношеннях: ... головний – неголовний і предок – нащадок» [4, с. 64]. Згадані дослідники стверджують, що це протиставлення і два його варіанти можна інтерпретувати у трьох планах: віковому, соціальному і генеалогічному [4, с. 179].

Можна відзначити ряд досліджень концептосфер МОЛОДИСТЬ і СТАРИСТЬ у польській мові та культурі [14; 15; 16; 17; 18]. Над аналізом концептів МОЛОДИСТЬ і СТАРИСТЬ у російській мові працює О. Рудакова [9]. І. Седакова досліджує аксіологічний аспект концепту СТАРИСТЬ в болгарській традиційній картині світу [10]. В українській мові ці концепти аналізує В. Калько на матеріалі народних прислів'їв і приказок [5]. А. Дюська розглядає протиставлення *молодий – старий* і *малий – старий* як складові компоненти концепту РОЗУМ [2]. Проте ця опозиція, як і взагалі концепти МОЛОДИЙ, СТАРИЙ, МОЛОДИСТЬ, СТАРИСТЬ не достатньо вивчені у лінгвістиці, оскільки протиставлення МОЛОДИЙ – СТАРИЙ ще не ставало предметом окремого дослідження в українській лінгвокультурі. У нашій статті здійснено спробу такого аналізу на матеріалі даних, вибраних із корпусу текстів української мови.

Джерельною базою для дослідження послужив матеріал, відібраний із публіцистичних текстів корпусу української мови [6]. Було вибрано по 150 контекстів вживання слів *молодий* і *старий*, які було поділено на певні групи залежно від того, які елементи аналізованих концептів вони експлікують.

У значній частині прикладів, вилучених для першого члена досліджуваної опозиції, виявлено типову ознаку МОЛОДОГО – вік. Прикметник *молодий* у низці із них вживається у поєднанні з іменниками *чоловік*, *хлопець*, *студент*, наприклад: «*Кілер, молодий чоловік у мотоциклетному шоломі...*»; «... наприкінці минулого тижня помер *молодий хлопець...*»; «*Міністром не може стати молодий український студент...*» [6]. Слід зауважити, що словосполучення *молодий чоловік* і *молодий хлопець* виступають своєрідними шаблонами, кліше, а вирази *молодий хлопець* і *молодий студент* є семантично надлишковими, оскільки *молодий* виступає постійною ознакою значень слів *хлопець* і *студент*. Так, для лексеми *хлопець* у тлумачному словнику подано фрагмент дефініції 'молодий чоловік, юнак, парубок' [13, с. 84]. У лексикографічному тлумаченні для лексеми *студент* 'той, хто навчається у вищому або середньому спеціальному навчальному закладі' [12, с. 799] цю семантичну ознаку не вказано, проте вона зафіксована у результатах асоціативного експерименту, які відображають стереотипні уявлення носіїв української мови [див. 8, с. 192].

Низка речень експлікує градаційність визначення молодого віку, що втілено у таких словосполученнях, як *відносно молодий*; *відносно молодий, але аж ніяк не старий*; *чоловік ще молодий*; *занадто молодий*; *доволі молодий для поважного віку*; *навіки молодий*. Наприклад: «*Відносно молодий вік значної частини членів ЦВК ускладнює процес їхнього співіснування?*»; «*І принаймні відносно молодий, але аж ніяк не старий, не дід у кудлатій шапці*»; «... *чоловік ще молодий, усе життя в нього попереду...*» [6]. Ці вирази вказують на контрарність пари антонімів *молодий – старий*, яка «виражається видовими поняттями «X» і «Y», між якими можливе третє, середнє «Z»» [7, с. 10].

У наступній групі прикладів виявлено таку стереотипну рису, притаманну молодим людям, як *сила, міць*: «... **я молодий, сильний**...»; «... *м'яке і юне міцніше старого і крихкого: **молодий паросток витримає бурю**...*» [6].

У деяких прикладах охарактеризовано такі типові ознаки зовнішнього вигляду молодої людини, як *краса, стрункість*: «... *водій генерала **молодий, гарний, високий старшина***»; «*Молодий, стрункий, гарний, а головне – він, як ніхто інший, поставився до неї по-людськи*». А у реченні «... *Ламара Чконія, головна гостя свого вечора, мала **досконалий та надивовижку молодий вигляд***» [6] *молодість* пов'язують із *досконалістю*. Унікальна ознака, пов'язана із зовнішністю МОЛОДОГО, – *елегантність* – зафіксована у виразі: «*Фаня **елегантний молодий чоловік***» [6].

Наступна група проаналізованих прикладів вказує на такі риси характеру молодої людини, як *азартність, енергійність, амбітність, впевненість, динамічність*: «*І **молодий, азартний, пробивний Любомир Левицький**...*»; «*Зреештою, той **молодий, енергійний, не позбавлений здібностей та амбіцій**...*»; «*Досить **молодий, динамічний, упевнений у собі**...*» [6].

У низці відібраних речень було виявлено стереотипну негативну ознаку молодості – *недосвідченість*, наприклад: «... *він **надто молодий і недосвідчений**...*» [6]. Інші приклади, навпаки, характеризують МОЛОДОГО як *досвідченого, знаючого, здібного*: «*Молодий, але **досвідчений офіцер**...*»; «*Його грає **молодий, але здібний Роман Халаїмов***»; «... *Філарет може ці півроку прожити спокійно, не боячись, що **молодий та ранній** наступник захоче швидше його змістити...*» [6]. В останньому реченні вжито фразеологізм *молодий та ранній*, що виражає негативну оцінку.

У наступному прикладі «... *Ромо, гуляй доки **молодий**, устигнеш йти на себе це ярмо повісити...*» [6] експліковано уявлення про молодість, як безтурботну пору гулянь.

Вираз *старий і молодий*, який міститься у реченні «*Старий і молодий **поспішали додому**...*» [6] має значення 'усі, без винятку'.

Велика частина відібраних прикладів реалізує значення лексеми *молодий* 'який недавно почав свою діяльність у якій-небудь галузі' [11, с. 786], наприклад: «... *підсумувала **молодий спеціаліст***» [6].

У багатьох прикладах слово *молодий* вживається в поєднанні з політичною лексикою (*президент, депутат, політик*) і, здебільшого, вказує на ознаку *недосвідченості*, наприклад: «*Головний козир, який **молодий президент** зможе протиставити критикам, – це реальні зовнішньополітичні успіхи на проблемних напрямках*» [6].

Наступна група контекстів фіксує вживання слова *молодий* у поєднанні з назвами мистецьких, творчих професій (*митець, маестро, прозаїк, автор, художник, режисер, кінорежисер, постановник, хореограф, артист, актор*), наприклад: «... ***молодий маестро** спробував узагальнити власні почування...*»; «*Молодий **прозаїк** Таня Малярчук...*» [6].

Уживання прикметника *молодий* із назвами професій технічного спрямування представлено у прикладах: «... ***молодий конструктор** був причетний до киче важливого завдання...*»; «*Молодий **інженер** швидко опанував роботу...*» [6].

У низці виразів слово *молодий* вживається із назвами військових звань, таких, як *курсант, офіцер, старшина*: «... ***молодий курсант**, який прийшов навчатися в наш університет, щоб стати працівником органів правопорядку...*»; «*Добре пам'ятає **молодий офіцер** і своє перше бойове хрещення*»; «*Молодий **старшина** величезної енергії і працездатності...*» [6].

Поєднання прикметника *молодий* зі словами *вчений, науковець* тощо експлікує значення 'надавно почав свою діяльність у науковій сфері': «... ***молодий вчений** дослідив Курську магнітну аномалію...*»; «... *взяли участь 45 **магістрів, аспірантів і молодих науковців університету***» [6].

У деяких прикладах слово *молодий* вживається у поєднанні з назвами конкретних професій науковців: «*Молодий **фізик Іван Левківський**...*»; «... *відкрив **молодий краснавець** Сергій Івко*» [6].

У окрему групу відібрано контексти, які фіксують уживання прикметника *молодий* по відношенню до людей різних національностей: «... *цей **молодий поляк** виявиться настільки жорстким консерватором?*»; «... ***молодий українець** хоче жити*»; «... ***молодий румун** Крістіан Мундзю...*» [6].

Наступна частина виразів стосується рослин або тварин і вказує на їх недовгий період росту: «... ***молодий бамбук** сягає двадцять метрів завшишки...*»; «... *з-під коріння з'являється **молодий поріст**...*»; «*Молодий **птах**, що набирає висоту...*»; «... *галопував, як **молодий жеребець**...*» [6].

Виявлено також приклади використання прикметника *молодий* у поєднанні з назвами природних явищ, неживих предметів, які реалізують значення, подане у СУМі, 'який недавно виник, утворився' [11, с. 786]. Наприклад: «*Метеорний **рій молодий**...*»; «... ***п'ять котлів, із яких лише один відносно «молодий»** – йому чотири роки*» [6]. У них експліковано ознаку *короткий період існування*.

Аналіз іншого члена опозиції – СТАРИЙ – дав змогу виявити, передусім, ознаку *віку*: «*Старий **дідусь** тричі привозив термос із чаєм з Троецини*»; «... ***старий** згадає перед смертю події свого життя з моменту появи на світ*» [6]. Про градаційність значення слова *старий* свідчить контекст: «*Один з них **дуже старий** – йому 80 років*» [6].

Наступні приклади дають змогу виявити типові негативні ознаки старості, а саме: *немічність, хворобливість, самотність*. Наприклад: «... ***старий хворий чоловік** (у тих-таки черевиках із загнутими взору носами) біг за машиною...*»; «*Старий **самотній хворий чоловік** з останніх сил відчайдушно орудує цією лопатою...*»; «*Мати із сином та дочкою, а також **немічний старий** живуть у будинку десь у лісі*» [6].

У реченні «*Крім того, не дивуйтеся, коли в день народження шефа ваш син раптом запитас: «То це той **старий козел**, якому давно вже час на пенсію?»*» міститься негативне оцінне значення, виражене в інвективі *старий козел*. Проте в текстах можна знайти не лише негативно марковані контексти. Так, у виразі «*Зупиніться, пане, – промовив **мудрий старий***» [6] експліковано позитивну ознаку старості – *мудрість*.

Інші приклади дають змогу виявити такі ознаки СТАРОГО, як *досвідченість, вірність*: «... *він **старий і випробуваний боєць** за єдність із Московським патріархатом...*»; «*Старий **вояка Бісмарк** спромігся розгледіти, що то за халепа...*»; «... ***старий бойовий кін**...*»; «... *Черчилль усміхнувся й сказав: «**Старий орел** не вилетить із гнізда»*» [6].

Вживання прикметника *старий* з назвами різних професій може експлікувати як ознаку віку, так і досвіду, наприклад: «*Але **зупинився старий шахтар***»; «*Вів судно **старий лоцман**...*»; «... *великий князь, шахиншах, султан, **старий чабан** – та мало чого!*»; «... ***старий учитель** архітектури Володимир Васильович Самодріга...*»; «... *на включенні ікон до експозиції **наполіг старий етнограф**...*» [6].

У прикладах «... *повернувся новий **старий директор**...*»; «... ***старий партнер** А. Яценка, а нині його помічник на громадських засадах...*» [6] слово *старий* виступає у значенні 'колишній, бувший; протилежне новий' [12, с. 655].

У реченні «*І **старий, і малий** здороваються зі мною...*» вжито фразеологізм на позначення усіх, без розрізнення віку [див. 12, с. 654].

У наступних виразах «... *втікача щоразу ловить кишинівська поліція, для якої він уже «**старий знайомий**»*»; «*Тут не крадуть, – цілком серйозно говорить **старий друг***» [6] зафіксовано словосполучення *старий знайомий, старий друг*, які

містять позитивне оцінне значення ‘хороший, надійний друг, якого давно знаєш’. Прикметник *старий* також уживається у функції сленгової номінації серед молоді, наприклад: «Знаєш, **старий**, – сказав Вовка, – я б оце зараз пивка б...» [6].

Частина проаналізованих прикладів експлікує значення лексеми *старий* ‘який був, існував у колишні часи’ [12, с. 655]. Наприклад: «Триває мода на **старий Львів**...»; «Першими мали загинути **старий Київ**», *Свята Софія, братський монастир, Києво-Могилянська академія*...» [6].

Низка відібраних контекстів вживання прикметника *старий* вказує на ознаку ‘довгий період існування’, наприклад: «У мене **старий хорошиий приймач** «Мінськ»» [6].

Крім того, слово *старий* може мати значення ‘не дійсний, не чинний’: «Хтось давно мріяв замінити **старий мобільник** на новий...»; «... вас можуть змусити придбати новий **комп’ютер**, якщо ваш **старий** зламався...»; «Є спеціальне рішення КС, але в ньому містяться посилання на **старий КПК**, отже, воно втратило чинність»; «Натяк був зрозумілий: хтось намагається викинути орендаря з приміщення, в якому щойно навели лад, використовуючи **старий і вже не чинний декрет**» [6].

У наступній групі речень виявлено значення ‘який зберігся, залишився від колишніх, давніх часів’ [12, с. 655]: «Тим більше що **старий стадіон** потребує реконструкції...»; «А **старий цвинтар** на вулиці Кам’янецькій, розташований майже в центрі міста, який люди більше сприймають як парк, – також упорядковано за гроші вашого підприємства?»; «Улітку непорушні стіни об’єкта реконструкції (**старий завод** з ремонту військової техніки) раптом струнулися та віддалися владі будівельників»; «... **старий будинок** являв собою пам’ятник війни...»; «До унікальних елементів декору інтер’єрів належать і цілілі ліплення в руському стилі на стелі їдальні, мармурові каміни й **старий паркет**»; «... іржаві поручні й **старий навіс** замінили новими» [6].

Низка відібраних прикладів експлікує значення лексеми *старий*, зафіксоване у словниках, ‘характерний для минулого, власт. йому’ [12, с. 655]: «... кияни побачать наш новий **старий спектакль**»; «... мій улюблений джаз – це **старий класичний джаз**»; «Їхня музика нагадує **старий добрий бріт-рок**...»; «Розділяй і володарюй – **принцип старий, як світ**»; «... кандидати використовують і **старий перевірений метод** псування репутації конкурентів»; «Але він критикує не стільки **старий благоустрій**, скільки планування міста та низьку якість архітектури окремих будівель і відсутність ансамблевості у забудові» [6].

Негативну оцінку містять вирази «**Старий режим** явно зацікавлений у тому, щоб розчинити протести без використання сили і створення мучеників»; «Зате популізм більшості цих законопроектів змушує згадати весь той **самий недобрый час**...»; «**Старий, менш ефективний спосіб**, – розчинення тромбу, який закупорив судину, з допомогою ліків – фібринолітика» [6].

Слово *старий* входить до складу багатьох географічних назв населених пунктів, зокрема, у проаналізованих контекстах зафіксовано наступні: *Старий Запуст, Старий Скалат, Старий Розділ, Старий Кодак, Старий Крим, Старий Угрюнів, Старий Витків, Старий Самбір*. Наприклад: «Як повідомив Михайло Ватуляк, половина райцентрів області, у тому числі *Перемішляни, Пустомити, Старий Самбір*, деякі інші, не мають жодного книжкового магазину» [6].

Таким чином, матеріал, відібраний із корпусу української мови, дав змогу виявити характеристики членів опозиції МОЛОДИЙ – СТАРИЙ, зафіксовані у лексикографічних джерелах. Проте, деякі ознаки відповідних концептів, які були виявлені у текстах, що засвідчують їхню значущість для носіїв української мови і культури, не згадуються у словникових дефініціях. Зокрема, у публіцистичних текстах виявлено наступні характеристики першого члена досліджуваного протиставлення: *краса, сила, недосвідченість / здібність, елегантність, азарт, енергійність, амбітність, впевненість, динамічність*, які вживаються по відношенню до людей, *короткий період росту* – до рослин, тварин, *короткий період існування* – до неживих предметів. Для другого члена опозиції у текстах зафіксовано такі риси, як *немічність, хворобливість, самотність, мудрість, досвідченість*, які характеризують людей, і *довгий період існування*, яка функціонує по відношенню до неживих предметів. Отже, члени опозиції МОЛОДИЙ – СТАРИЙ протиставляються між собою за такими ознаками, як *досвідченість / недосвідченість, сила / немічність, здоров’я / хворобливість, короткий / довгий період існування* тощо.

Література:

1. Бук С. 3000 найчастотніших слів розмовно-побутового стилю сучасної української мови / С. Бук; [наук. ред. Ф. С. Бацевич]. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 180 с.
2. Дюська А. П. Образний компонент концепту «розум» (на матеріалі галицько-руських народних приповідок) / А. П. Дюська // Філологічні студії. – Кривий Ріг, 2013. – Вип. 9 – Ч. 2. – С. 33–39.
3. Золотарев А. М. Родовой строй и первобытная мифология / А. М. Золотарев. – М. : Наука, 1964. – 328 с.
4. Иванов Вяч. Вс. Славянские языковые моделирующие семиотические системы (Древний период) / Вяч. Вс. Иванов, В. Н. Топоров. – М. : Наука, 1965. – 246 с.
5. Калько В. Концепти МОЛОДИСТЬ і СТАРИСТЬ в українській мові (на матеріалі паремій) / В. Калько // Лінгвістичні студії : Збірник наукових праць. – Донецьк, 2012. – Випуск 24. – С. 110–114.
6. Корпус української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.mova.info/corpus.aspx?11=209>.
7. Львов М. Р. Словарь антонимов русского языка : более 2000 антоним. пар / М. Р. Львов; [под ред. Л. А. Новикова]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Рус. яз., 1984. – 384 с.
8. Мартінек С. В. Український асоціативний словник: У 2 т. / С. В. Мартінек. – Т. I : Від стимулу до реакції. – 2-ге вид., стер. – Львів : ПАІС, 2008. – 344 с.
9. Рудакова О. И. Концепты «молодость» и «старость» как динамические явления (на материале словообразования) / О. И. Рудакова // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2007. – № 51. – С. 247–252.
10. Седакова И. А. Аксиология старости в традиционной картине мира болгар (на общеславянском фоне) / И. А. Седакова // Категорія оцінки і система цінностей в мові і культурі. – М. : Индрик, 2015. – С. 237–259.
11. Словник української мови в 11 томах / [за ред. І. К. Білодіда та ін.]. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 4. – 839 с.
12. Словник української мови в 11 томах / [за ред. І. К. Білодіда та ін.]. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. 9. – 917 с.
13. Словник української мови в 11 томах / [за ред. І. К. Білодіда та ін.]. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. 11. – 699 с.
14. Akartel G. M. Od dzieciństwa ku śmierci (na materiale odzwierzęcych quasi-semantyzmów w polskim podstandardzie językowym) / G. M. Akartel // Droga w języku i kulturze. Analizy antropologiczne / [pod red. J. Adamowskiego i K. Smyk]. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2011. – S. 53–64.
15. Goljanek M. J. Dwie postawy wobec własnej starości. Na podstawie opowiadań E. Hemingwaya. Stary człowiek przy moście i Stary człowiek i morze / M. J. Goljanek // Dojrzwianie do pełni życia. Starość w literaturze polskiej i obcej [pod red. S. Kruka, E. Flis-Czerniak]. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2006. – S. 565–578.
16. Kukołowicz T. Szacunek dla kobiety i starszego człowieka, umiłowanie dziecka / T. Kukołowicz // Wartości w kulturze polskiej / [pod red. L. Dyczewskiego]. – Lublin : Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Tadeusza Goniewicza, 1993. – S. 223–232.

15. Potent-Ambroziewicz M. Starość w języku młodzieży współczesnej / M. Potent-Ambroziewicz. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2013. – 221 s.

16. Zmorzanka A. Z. Platon o starości i ludziach starych / A. Z. Zmorzanka // Vox Patrum. – 2011. – Т. 56. – S. 73–104.

УДК 802.0-56 (075.8)

И. П. Суима,

Днепропетровский национальный университет имени О. Гончара, г. Днепропетровск

РЕСПОНСИВНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

РЕСПОНСИВНІ РЕЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.

Стаття присвячена розглядові респонсивних речень – вербальної реакції на різного типу висловлювання – на матеріалі англійської мови. Звернено увагу на функціонування такого типу структур у художній літературі. Особлива увага приділяється визначенню поняття респонсивне речення, що описується як специфічний тип синтаксичних одиниць. Розглянуто структуру та семантику респонсивних речень у діалогічному мовленні.

Ключові слова: респонсивне речення, типи діалогів, вербальна реакція, лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори, тавтологічний респонсив, контентний, неконтентний, латентний респонсиви.

RESPONSIVE SENTENCES IN THE MODERN ENGLISH LITERATURE.

The article deals with the responsive sentences – verbal reactions to the any types of statements. Particular attention is drawn to the metalinguistic interpretation of the notions «responsive» and «responsive sentence.» Responsive sentence is considered as a specific type of sentence according to its communicative task. These speech units have a wide range of differential features, based on the lexical content, functional loading and communicative orientation of the corresponding constructions. To sum up, the responsive sentences are influenced with the extralinguistic factors as well as with linguistic ones during all stages of communication: establishing contact or introducing an issue for a discussing, continuation of the conversation and its logical development, concluding of the communication, presenting of final arguments, drawing to the conclusion. In the modern English literature are used different types of the responsive sentences with their lexical, semantic, structural and functional characteristics, and they are influencing the creation of dialogues' stylistic and functional in the artistic literature.

Key words: responsive sentence, types of dialogues, verbal reaction, linguistic and extralinguistic factors, tautological responsive, contented, uncontented and latent responsive sentences.

РЕСПОНСИВНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ.

Статья посвящена рассмотрению респонсивных предложений – вербальной реакции на разного рода сообщения – на материале английского языка. Обращено внимание на функционирование такого типа структур в художественной литературе. Особое внимание уделяется определению понятия респонсивное предложение, которое описывается как специфический тип синтаксических единиц. Рассмотрено структуру и семантику респонсивных предложений в диалогической речи.

Ключевые слова: респонсивное предложение, типы диалогов, вербальная реакция, лингвистические и экстралингвистические фактор, тавтологический респонсив, контентный, неконтентный, латентный респонсивы.

Респонсивные предложения представляют собой вербальную реакцию на вопрос, побуждение или высказывание и являются функционально значимыми синтаксическими единицами: *Would you like the galleries and the exhibitions or the sights? – the sights; What are you doing here? – What do you think?* и т.п.

Понятия «респонсивное предложение» и «респонсив» находим в исследовании Чарльза Фриза «The Structure of English. An Introduction to the Construction of English Sentences» [12], в котором по цели высказывания предложения подразделяются на два основных типа: ситуативные высказывания, требующие ответа (situation utterance), и респонсивные высказывания, собственно ответы (responsive utterance). Первый класс речевых единиц делится на 3 подгруппы: 1) высказывания, которые обычно сопровождаются только устным ответом: приветствия, обращения, вопросы и т.п. (utterances that are regularly followed by oral responses only); 2) высказывания, реакцией на которые является какое-то действие: команды, просьбы (utterances eliciting action responding); 3) высказывания, требующие от слушателя подтверждения того, что он слушает говорящего и готов поддержать разговор (utterances regularly eliciting conventional signals of attention to continue discourse). Д. Локвуд, П. Фриз, Дж. Коупленд употребляют термин респонсив по отношению к конструкциям типа *I am, they are, we are* и т.п. [13, с. 117]. Б. Джонс, исследуя особенности ответа на закрытый вопрос (yes-no question) в разных языках, под респонсивом понимает ответы *да, нет* и их эквиваленты: The term responsive is adopted as a general label for both yes-no words and their equivalents [15, с. 203].

В работах И.И. Меньшикова [3] и Е.А. Половинко [4] как функционально значимые коммуникативные единицы с целеустановкой, отличающейся от других типов предложения, указываются респонсивные предложения или респонсивы (от англ. Response – *ответ, реакция, отклик*), представляющие собой реакцию на то или иное высказывания и соотносящиеся с вопросительными предложениями в их первичной функции. В работе И.И. Меньшикова была осуществлена попытка построить общую систему респонсивных предложений как реакцию на заданный вопрос (или шире – на предыдущее высказывание) [3]. Указаны также дифференциальные признаки такого рода конструкций: они не могут существовать как самостоятельные коммуникативные единицы и обязательно входят в состав более крупного синтаксического образования; респонсивные предложения противопоставлены остальным типам по характеру стимула, получаемого говорящим [3, 89–91].

В предлагаемой статье такого рода коммуникативные единицы рассматриваются на материале диалогов, взятых из современной английской литературы. Диалог, как указано в Словаре лингвистических терминов, это – разновидность (тип) речи, при которой происходит обмен взаимообусловленными высказываниями-репликами. Реплика, которая дает начало разговору, определяет его тему и цель, строится относительно свободно. Эта реплика называется стимулом, так как побуждает собеседника к ответной реплике или действию. Диалог обычно состоит из чередующихся реплик-стимулов и реплик-реакций. [5]. Исследователи выделяют четыре особенности художественного диалога:

- 1) художественный диалог должен иметь определенную протяженность, вовсе не обязательную для диалога в жизни;
- 2) он заранее обдумывается его создателем, чего нет в спонтанной естественной речи;
- 3) художественный диалог развивает действие, все его элементы тесно связаны и взаимосвязаны, что не обязательно для диалога в жизни;